

ЦРКВА
СВ. АРХИЋАКОНА СТЕФАНА
ПРВОМУЧЕНИКА

КРИМОВИЦЕ
ДОЊИ ГРБАЉ
КОТОР

ЦРКВА СВ. АРХИЋАКОНА СТЕФАНА ПРВОМУЧЕНИКА
У КРИМОВИЦАМА
(ДОЊИ ГРБАЉ)

Издавач:
Одбор за обнову цркве Св. Архиђакона Стефана Првомученика,
село Кримице (Доњи Грбаљ)

Приредила:
Лушија Јелушић Ђурашковић

Текст:
Лушија Јелушић Ђурашковић, Зорица Чубровић

Фотографија:
Радоје Јовановић

Дизајн и компјутерска обрада:
ОПУСЗ, Подгорица

Штампа:
ОПУСЗ, Подгорица

Тираж:
500 примјерака

ЦРКВА СВ. АРХИЋАКОНА СТЕФАНА ПРВОМУЧЕНИКА У КРИМОВИЦАМА (ДОЊИ ГРБАЉ)

Поред карактеристичног преплета питоме и дивље медитеранске природе, оно што нарочито издваја подручје Грбља је његова особена духовна оаза озарена са преко шездесет православних богомоља које су на овом географском простору изграђиване од раног средњег вијека па до данас. Како наводи М. Црногорчевић у књизи “Цркве у Грбљу” (Задар, 1902.): “Колико је Бокељских општина, нема ниједне, да би имала, сразмјерно толико цркава као Грбаљ. На простору који се протеже од Тројице до Топлиша са једне, а с Ловћенских и Коловирских обронака до морске обале са друге стране, има их преко педесет. Оне су зидане под Немањићима и Балшићима, Црнојевићима и Петровић-Његошима, али су најважнији споменици од старина махом пропали.” Једна од њих је и недавно обновљена гробљанска црква посвећена Св. Архиђакону Стефану Првомученику у селу Кривовице у Доњем Грбљу.

Смјештено у приобалном, крајње источном дијелу Доњег Грбља које према Будви граничи плажама Трстено и Јаз, Кривовице представљају типично приморско село, а припада тзв. “петоселици” коју чине још и села: Загора, Вишњево, Главати и Ковачи, а у чијем се средишту налази брежуљак Савина главица на коме је, у давна времена, саграђен саборни храм посвећен Св. Сави, као културна и вјерска база свих ових пет села, која је ову функцију задржала до краја Другог свјетског рата. Поред овог архитектонски ријетко занимљивог саборног храма, свако од ових села духовно оплемењују бројне сеоске, најчешће гробљанске цркве посвећене истакнутим светитељима из пребогате хришћанске историје (Кривовице - Св. Андрија, Св. Вартоломеј, Св. Никола, Риза Богородице, Св. Архиђакон Стефан; Загора - Св. Илија (двје цркве), Св. Тиодор и Св. Василије; Вишњево - Успење Богородице и Св. Срђ; Главати - Св. Ђорђе и Св. Никола; Ковачи - Св. Арханђел Михаило, Рођење Богородице и Св. Сава). Село Кривовице са сусједним селом Загора чине загорску парохију.

Црква Св. Архиђакона Стефана са гробљем

Колико је до данас познато, у Доњем Грбљу су двије цркве посвећене Архиђакону Стефану Првомученику. Поред Кримвичке, то је и црква Св. Архиђакона Стефана у Врановићима за коју се сматра да је једна од најстаријих на овом простору.

Оно што намах плијени при осврту на цркву Св. Архиђакона Стефана у Кримвицама је положај на коме се саграђена. Наиме, црква је подигнута на узвишењу са којег пуца несвакидашње широк поглед ка пучини која се са јужне и југоисточне стране надовезује на групације сеоских кућа расутих по ободу поља и ка загорском брежуљку Сутулији са парохијалном црквом Св. Илије на југозападној страни. Историјски извори нам поуздано не откривају када је првобитно била саграђена. С обзиром да представља гробљанску цркву братстава: Маровићи, Пићани и Павићи, који као крсно име славе Св. Архиђакона Стефана Првомученика (9. јануар), може се само крајње хипотетички претпоставити да први трагови подизања храма посвећеног овом светитељу датују приближно из времена насељавања овог простора од стране наведених братстава. Према наводима попа Саве Накићеновића ("Бока", Београд 1913.), Маровићи су доселили из Црне Горе средином XVI вијека, а Пићани из Љуботина почетком XVIII вијека. Такође, сва три братства као прислужбу славе "Пренос моштију Св. Архиђакона Стефана Првомученика" (15. август).

Свети првомученик и архиђакон Стефан (lat. Stephanus Protomartyr), био је Јеврејин и сродник апостола Павла. Први је од седам ђакона (I вијек н.е.) које су свети апостоли рукоположили и поставили на службу око помагања сиротиње у Јерусалиму. Зато је и прозван архиђаконом. Запис о његовом животу и мучеништву налази се у Дјелима апостолским (гл. 6 и 7), гдје се наводи: "Стефан, пун милости и снаге, чинио је велике, чудесне знакове у народу." (Дј. 6, 8). Оптужен да је хулио на Бога и на Мојсија, а уз помоћ лажних свједока и осуђен пред Великим вијећем.

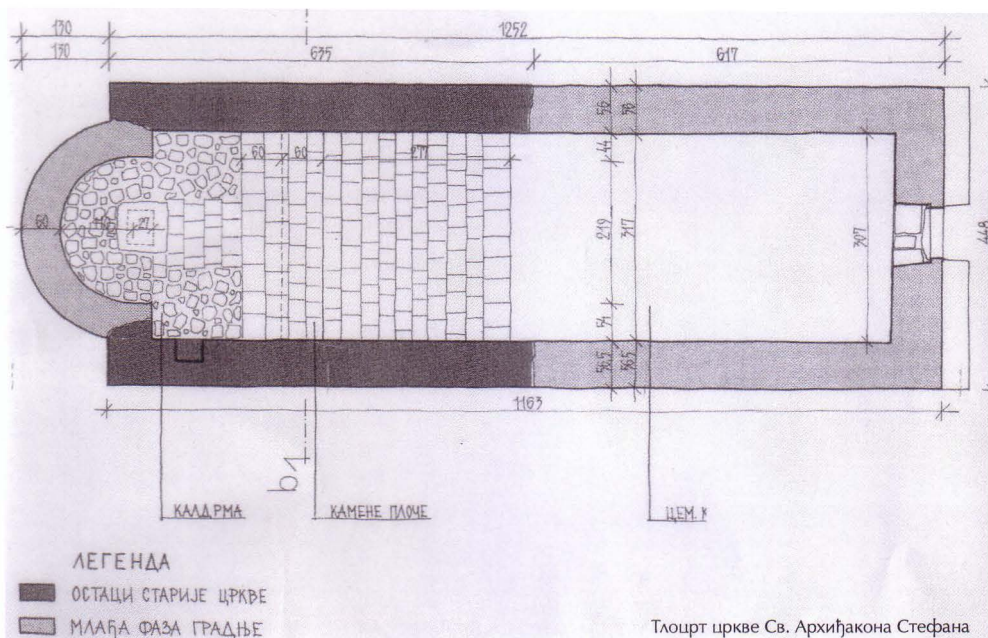

Прочеље обновљене цркве Св. Архиђакона Стефана

Богослужбени предмети

Ту се светитељ, сав озарен својом вјером, обратио народу и говорио о многим добротинствима која је Бог учинио народу Израиља и назвао их издајницима и крвницима Христовим. “А Стефан будући пун Духа Светог погледа на небо и видје славу Божју и Исуса гдје стоји с десне стране Богу; И рече: Ево видим небеса отворена и Сина човјечијег гдје стоји с десне стране Богу.” (Дј. 7, 2 - 52). Убрзо послје тога извели су га из града и каменовали. Савле, каснији апостол Павле, био је присутан као службени свједок и одобравао Стефаново погубљење. Док је умирао, Стефан је клекнуо и повикао: “Господе! Не прими им ово за гријех.” И ово рекавши умре. Према легенди, четири стотине година послје његове смрти, неки палестински свештеник, по имену Луцијан, кроз провиђење је дознао гдје је закопано Стефаново тијело. Тијело је откопано и пренесено у Рим и касније покопано крај остатака Св. Лаврентија. Када су отворили гробницу Св. Лаврентија да у њу положи и тијело Св. Стефана, Св. Лаврентије се, како каже легенда, окренуо на један бок и пружио руку Св. Стефану. Св. Стефан се ликовно-иконографски најчешће приказује као младић одјевен у ђаконску далматику, а у руци држи палму мучеништва. Посебна су му ознака комади камења као “оруђе” његовог погубљења.

Према типолошкој одредници, црква Св. Архиђакoна Стефана у Кривовицама је једнобродна грађевина засведена полуобличастим сводом. Скромних димензија (12,5м x 4,5м), нижег је корпуса и нарочито издужене правоугаоне основе са полукружном апсидом на истоку и улазним порталом на западној страни. Зидана је тесаним каменом ређаним у правилне редове са три омања, полукружно завршена, прозора на јужној и једним на сјеверној страни. Такође, омањи прозор на апсиди уноси свјетлост у олтарски дио цркве у чијем се средишту налази часна трпеза. На полукружно профилисан кровни вијенац надовезује се кровна конструкција на двије воде, прекривена каналицом. Изнад прочеља на западној страни уздиже се једнодјелни звоник "на преслицу". Звоник, са препознатљивим, богоугодним звуком, цркви је 1936. године подарио Никола Маровић, или како је на њему угравирано "Ово звоник прилажем цркви Св. Архиђакoна Стефана, октобра 1936. године. Никола Маровић. Ливница "Балкан" Београд". На надвратнику цркве урезан је крст иза којег се налази омања дводјелна, лучно завршена ниша и мали окулус. Непосредно испод звоника, прочеље цркве украшава плитко профилисан фриз са слијепим аркадама. Са обје стране од улаза у цркву изграђени су пижули од тесаног камена и плоча. Цркву са западне и јужне стране окружује сеоско гробље са гробницама породица Маровић, Пићан и Павић. У непосредној близини сјеверног зида цркве налази се костурница новијег датума у којој су похрањене кости непознатих душа из неутврђених времена. Црква је била литургијски активна до земљотреса 1979. године.

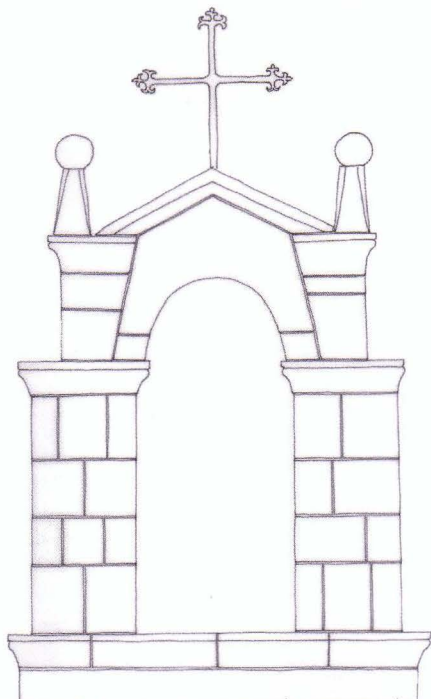
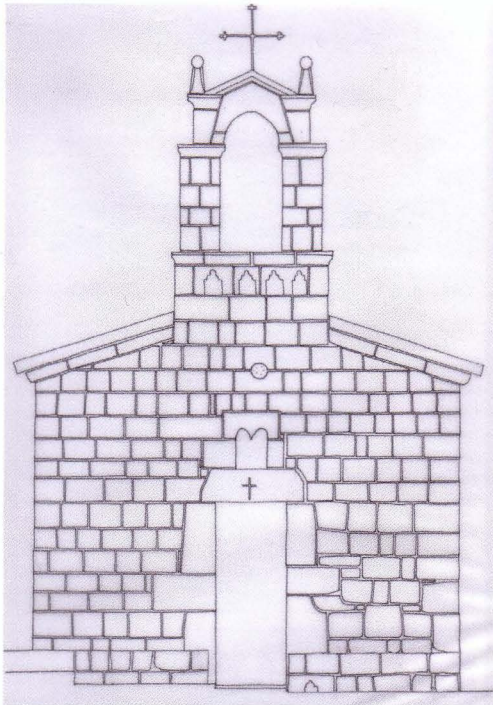
Икона са ликом Св. Архијакона Стефана, са старог иконостаса цркве Св. Архијакона Стефана
бококторска сликарска школа Рафаиловићи - Димитријевићи

Коришћењем наведене документације, као и анализом података на терену бавили су се Зорица Чубровић, Миро Франовић и Зоран Милошевић из Регионалног завода за заштиту споменика културе Котор који су у сарадњи са статичарем инг. Радем Јарамазом сачинили пројектну документацију за рестаурацију цркве. Кориштећи наводе арх. Зорице Чубровић можемо закључити да су: "остаци срушене цркве снимљени крајем 1992. године. Том приликом је на основу анализе зидова, малтера, пода и архитектонских фрагмената нађених у оквиру материјала срушене грађевине утврђено да је црква грађена у двије фазе. Старију фазу у источном дијелу данашње грађевине представљала је једнобродна црква са полукружном апсидом полупречника мањег у односу на данашњи. У познијој фази ова црква је продужена према западу за још једну своју дужину. Приликом преградње која се судећи по стилским особеностима могла десити почетком XIX вијека декомпонован је западни зид старије цркве и пренесен на нови положај. Стара апсида је срушена али је положај олтарске трпезе задржан. Прозорски отвори старије цркве су зазидани а отворени су већи, са полукружним завршетком.

Захваљујући помној анализи остатака западне фасаде као и података које су пружали остаци зидова и срушени материјал сачињена је пројектна документација за рестаурацију цркве. Предлог за рестаурацију предвиђао је успостављање изгледа какав је постојао прије њеног рушења у земљотресу. Заснивао се на начелу поштовања података које је пружао сам споменик.

Радовима се приступило током 1994. године када су рестаурирани зидови цркве, кровни и унутрашњи вијенац. Западна фасада је президана због пукотина и слабог малтера на начин што су сви блокови и елементи портала са нишом изнад надвратника технички снимљени, нумерисани, пажљиво демонтирани, очишћени од старог малтера и враћени на свој првобитни положај у оквиру рестаурираног западног зида.

На основу анализе нађених блокова срушеног звоника на преслицу графичким путем испитан је њен првобитни изглед и на основу студије података сачињен је предлог за рестаурацију. Данашње стање звоника резултат је његове поновне рестаурације из 1998. године после оштећења изазваних ударом грома.

Цртежи pročеља и звоника цркве после рестаурације

У другој фази извођења радова изграђен је свод са калотом апсиде и постављен је нови кровни покривач јер је затечени од тамноцрвене патиниране каналаце уништен у земљотресу. Током радова на зидовима цркве замијењено је око 30-40% камених блокова фасаде. Нови камен вађен је у мајдану у Наљежићима. Радове на рестаурацији зидова и звоника цркве извела је Опелатива Регионалног завода за заштиту споменика културе Котор којом је руководио Миро Франовић.

Црква Св. Архиепископа Стефана - северна страна са панорамом

Средства је обезбиједила Дирекција јавних радова Црне Горе на челу са њеним директором Миодрагом Микијем Раичевићем.

Са даљим радовима на уређењу унутрашњости се застало због недостатка средстава." Радове на уређењу терена и гробља наставио је Одбор за обнову цркве који су чинили породице Маровић и Пићан и потомци породице Павић а са којима је, у току радова на цјелокупној рестаурацији цркве, Регионални завод за заштиту споменика културе Котор успоставио квалитетну сарадњу. Одбор за обнову цркве дугује посебну захвалност Дирекцији јавних радова Црне Горе и њеном директору Миодрагу Микију Раичевићу која је имала разумијевања и свесрдно финансијски помогла радове на рестаурацији цркве који су, при свом завршетку подразумевали и попловавање ентеријера цркве као и радове на уређењу терена и гробља. Простор дворишта цркве на коме се налазе гробнице, ограђен је зидом од камена, а урађена је и нова капија од кованог гвожђа усклађена према оваквој врсти објекта.

Ентеријер обновљеног храма краси скромни нови иконостас, обрађен у дрвету, са иконама осликаним у византијској традицији. То је тип ниске иконостасне преграде са престоним иконама Богородице са Христом и Христом Спаситељем које дијеле Царске двери са представом Благовијести. На бочним иконама представљени су према устаљеној иконографској шеми, Св. Јован Крститељ са десне и Св. Архијакон Стефан са лијеве стране, на вратима ђаконикона. Иконе је изобразио иконописац Владимир Бато Кидишевић 2002. године. Недуго затим, 2003. године, иконописац Горан Јанићијевић је на ред престоних икона додао фриз од шест икона на којима су представљена по два апостола. Иконостас надвисује крст са представом "Распећа" који је иконописао исти сликар.

Иконостас у цркви Св. Архијакона Стефана

Житељи села Кривовице, а нарочито породица Маровић и Пићан, нијесу дозволили да се истиче колики је чији прилог био за обнову цркве. Зависно од могућности, неко је даривао више, неко мање, али је засигурно, свако дао онолико колико је највише могао.

Цркву Св. Архијакона Стефана освештао је Његово Високопреосвештенство Митрополит Амфилохије у присуству бројних мјештана и њихових гостију, 15. августа 2009. године, на дан "Преноса моштију Св. Архијакона Стефана Првомученика".

Луција Јелушић Ђурашковић

Источна страна цркве са апсидом

Послове на изради пројекта и обнови цркве Св. Стефана која је подразумевала досљедну реконструкцију њеног првобитног изгледа уз мјере статичког и сеизмичког осигурања спровео је Регионални завод за заштиту споменика културе Котор.

Директор Регионалног завода био је проф. Бошко Мачић

Пројекат су израдиле арх. Зорица Чубровић и арх. Зорана Милошевић

Пројекат статичког осигурања инг. Раде Јарамаз

Оператива Регионалног завода за заштиту споменика културе Котор:

Миро Франовић, руководилац Оперативе

Миладин Добрашиновић

Стеван Мајдак

Љубо Мајдак

Илија Вујовић

Радиша Васовић

Љубиша Петковић

Вучета Осмајлић

Саво Милинковић

Бошко Франовић

Радоје Гурешић

ЦРКВА СВ. АРХИЋАКОНА СТЕФАНА ПРВОМУЧЕНИКА
У КРИМОВИЦАМА
(ДОЊИ ГРБАЉ)

Издавач:
Одбор за обнову цркве Св. Архиђаконa Стефана Првомученика,
село Кримолице (Доњи Грбаљ)

Приредила:
Луција Јелушић Ђурашковић

Текст:
Луција Јелушић Ђурашковић, Зорица Чубровић

Фотографија:
Радоје Јовановић

Дизајн и компјутерска обрада:
ОПУСЗ, Подгорица

Штампа:
ОПУСЗ, Подгорица

Тираж:
500 примјерака

